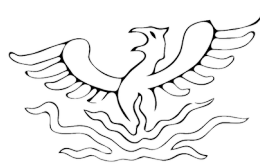

TIDSSKRIFTET FØNIX

*Anmeldelse af Baggers Alterbog 1688.
Forhistorie, indledning og tekstudgave*

JETTE BENDIXEN RØNKILDE
Lektor, ph.d., Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter

FØNIX ÅRG. 2023, s. 60–62

Dette værk er licenseret under en Creative Commons-licens
CC BY-NC-ND 2.5 DK

www.foenix1976.dk

ISSN 2446-175X

Anmeldelse af *Baggers Alterbog 1688. Forhistorie, indledning og tekstudgave*, Holger Villadsen, Books on Demand. København 2022.

I den periode, hvor regeringen afskaffede Bededag som helligdag, og Kirkeministeren formelt spurgte biskopperne, hvad der eventuelt skulle ændres i den gældende autoriserede alterbog fra 1992, påbegyndte jeg læsningen af *Baggers Alterbog 1688. Forhistorie, indledning og tekstudgave* (446 sider). Bogen er netop genudgivet af Holger Villadsen, provst emeritus og tidligere liturgisk sekretær for de danske biskopper. Det var et helt tilfældigt sammenstød, at kirkehistoriske begivenheder og denne udgivelse var samtidige – men det understregede for mig behovet for altid at kende rødderne, før man kan beskære trækronen.

Baggers Alterbog 1688 er ubetinget en af de væsentligste liturgiske håndbøger i dansk (og norsk) gudstjenestetradition og liturghistorie. Den indeholder de bibeltekster og bønner (kollekter og andre bønner), som præster skulle bruge til søndagsgudstjenester, og ritualtekster til dåb, nadver, trolovelse, brudevielse og jordpåkastelse. Derudover indeholder den lidelseshistorien som sammenskrivning af passionsfortællingen fra alle fire evangelier, som blev brugt langfredag, og yderligere også Luthers Lille Katekismus. Alterbogen er således først og fremmest præsternes liturgiske brugsbog, og sådan er det fortsat.

Enevælden, der blev indført i 1660, satte også sit aftryk på gudstjenestområdet. I 1683 fik Kongeriget en ny overordnet lov, ”Danske Lov”, som blev fulgt op af ”Kirkeritualet” i 1685. Med Kirkeritualet opstod der et behov for en ny alterbog, som stemte overens med det nye ritual. Opgaven tilfaldt Hans Bagger, der var biskop over Sjælland. Den nye alterbog blev ”trykt i 1688” og ”taget i brug 1. søndag i advent samme år” (s. 60). *Baggers Alterbog* har en lang virkningshistorie – den har i princippet ”været grundlaget for alle de efterfølgende danske alterbøger frem til 1992, hvor der for første gang siden 1688 blev autoriseret en helt ny dansk alterbog” (s. 7).

Det mest interessante ved Villadsens udgivelse af *Baggers Alterbog* er ikke så meget selve tekstudgaven af alterbogen fra 1688 (selvom det bestemt er rart at kunne erhverve den for en rimelig sum i modsætning til

de få antikvariske udgaver, der findes på markedet – dermed bliver bogen også tilgængelig for en større læserskare end de få), men Villadsens grundige og samvittighedsfulde arbejde med dens forhistorie, som præsenteres i bogens første del ("Danske alterbøger før 1688") og selve "Indledningen til Forordnet Alterbog 1688", som er nyskrevet og særdeles informativ.

Det berigende ved at læse og nærstudere ældre liturgiske hånd- og brugsbøger, sådan som Villadsen har gjort det både med Baggers Alterbog fra 1688, men også med andre liturgiske kilder (se www.sejrupvilladsen.dk), er, at man får et godt indblik i den foreskrevne gudstjenestefejring på et givet tidspunkt. En desto større gevinst er dog, at man får et førstehåndsindtryk af, at vores liturgiske tradition sjældent er stationær, fordi den både rummer tidligere tiders liturgiske aflejringer og nye tiders forandringer: "Baggers alterbog er ikke en helt ny og anderledes alterbog, men en alterbog der er et led i en række alterbøger, som løbende er blevet revideret, udvidet og tilpasset den aktuelle situation og det aktuelle behov" (s. 31). Villadsens gennemgang af tidligere alterbøger (s. 25-60) minder således om, at der i 1574 blev tilføjet en søndag mellem "nytårsdag og helligtrekongers dag", og at bededagene også har flyttet plads i kirkeåret (s. 34). Litaniet blev ligeledes indført i 1574. I 1652 indeholder alterbogen som noget nyt "et tillæg med kirkebønner og andre bønner" (p. 45), som ifølge Villadsen indvarsler en ny fase i alterbogens historie i og med, at alterbøger fremadrettet udvides med kirkebønner (s. 45). Samtidig bliver man opmærksom på, at der tidligere har været holdt en hel række minde- og takkegudstjenester blandt andet for freden i Lübeck, og for at København modstod svenskernes angreb i 1659. I 1681 blev lidelseshistorien som noget nyt en del af alterbogen (s. 56).

I sin "Indledning til Forordnet Alterbog" (s. 60- XX) præsenterer Villadsen et grundigt arbejde med selve kildeteksten. Selvom der er en del redundans, som kan gøre læsningen unødigt tung, er "Indledningen til Forordnet Alterbog" den samlede udgivelses absolutte mest interessante del, som enhver, der interesserer sig for dansk (og norsk) gudstjenestetradition, historie og udvikling, burde læse. Villadsens grundige arbejde med Baggers Alterbog viser både, hvor Bagger læner sig ind i den eksisterende alterbogstradition og viderefører den, men også hvor han afviger og bidrager med nye brikker til traditionen. Med Kirkeritualet og Baggers Alterbog er "messen altid på dansk", og den nye alterbog indeholder derfor "ingen latinske tekster" (s. 66). Tidligere havde nadverritualet været anbragt i forbindelse med teksterne til skærtorsdag. Men den tradition viderefører Bagger ikke. I stedet får nadveren et særskilt afsnit, og der tilføjes et "slutningsønske: "Den korsfæstede og opstandne..." (s. 66). Bagger tilføjer også en "samling af slutningskollekt" (s. 76) og lidelseshistorien (s. 77).

Villadsens grundige arbejde med Baggers alterbog viser, at det mest interessante ved alterbogen fra 1688 i modsætning til tidligere alterbøger er, at der er "tale om en helt ny bibeloversættelse" (s. 94), som ligger til grund for alterbogens perikoper. Noget tyder nemlig på, at arbejdet med en ny bibeloversættelse, som Kongen havde bestilt, men som ikke blev til noget, afspejler sig i alterbogens perikoper, som formentlig er "et nedslag af arbejdet med en ny bibeloversættelse" (s. 94, se også s. 107). Sådan et videnskabeligt fund dukker kun op i kraft af omhyggelige kildestudier, som ligger til grund for Villadsens arbejde med og udgivelse af Baggers alterbog. Baggers alterbog er således unik i den betydning, at vi her får præsenteret et glimt af en bibeloversættelse, som aldrig blev trykt, nemlig Christian den Femtes Bibel.

Vil man vide noget om, hvordan den danske gudstjenestetradition har udviklet sig, hvad Bagger videreførte, og hvad han ændrede, er Villadsens *Baggers Alterbog 1688* et godt sted at blive klogere. De få kritikpunkter til trods får den mine varmeste anbefalinger, ikke kun til dem med særlig interesse i liturghistorie eller enevældens statskirkelighed, men til enhver, der gerne vil være klogere på den baggrund, som også nutidens gudstjenesteordning og alterbog læner sig op ad.